

vosi szaknyelv szaklexikográfiája. – A szerzők a görög–latin alapú orvosi szaknyelv korai és középkori szakaszának történeti feltárásával kezdik a tanulmányt, érzékeltetve a szakma, illetve a szaknyelv speciális, tradicionális és nyelvek felett átnyúló, nemzetközi nomenklatúrát felépítő jellegét. Megállapítják, hogy mindez a magyar orvosi nyelv kialakulását és fejlődését is meghatározta. A hazai orvosi szaknyelvi szótárak – hasonlóan a más nyelveken íródott szótárakhoz – körülíró, leíró jellegük miatt inkább közelitene a kézikönyvekhez, az enciklopédiákhoz. Bemutatják az orvosi szaknyelv két fő ágának, az anatómiai és klinikai szaknyelvnek a jellemzőit. A mellékletben tizenkét jól kiválasztott szótári mintaanyaggal, részlettel mutatják be az orvosi szaknyelv, illetve szótári világának a bonyolultságát. Fontos eleme a tanulmánynak, hogy foglalkozik a szaknyelv nyelvújítás korabeli szakaszával, továbbá a napjaink egyik eredményével, az orvosi szaknyelv egységesítésre törekvő helyesítési kérdéseivel.

BÉRCZES EDIT: Magyar sportlexikográfia. – A szerző véleménye szerint – aki gyakorló sportemberként és egyben nyelvészként a témakör alapos ismerője – a sportszótárak a szótárak világában „rendhagyó helyet” foglalnak el. Az erre vonatkozó megállapítás több szempontból is igaz, mivel a sportszótárak fejlődése és jellege; a terület folyamatos bővülése; a sport fogalmának módosulása, tágulása; a szabályrendszerek változása; a szakemberek és a nagyközönség közös érdeklődése valóban „több oldali rendhagyóságot” ad a területnek. A szerző foglalkozik tipológiai kérdésekkel, majd bemutatja az egy-, a két- és többnyelvű hazai sportszótárakat, kiemelve néhány – szintén a rendhagyóságot erősítő – és különlegesnek, de inkább egyedinek tűnő példát. A szerző egy jól összegzett szakmai üzenetként, a Tanulások című fejezetében 11 pontban foglalja össze a sportnyelv lexikográfiájával kapcsolatos kutatási, kutatásszervezési, kiadási teendőket, több pontban is utalva arra, hogy ma már az

informatikai segítségnyújtás, a digitalizáció mind a szakemberek, mind pedig a sportszerető nagyközönség számára elvárt igény.

A kötet elsősorban a lexikográfia, a szótáralkotás területén dolgozók, de a külső érdeklődők körében is széles körű érdeklődésre és felhasználásra számíthat, már csak azért is, mivel az elsőre száraznak tűnő lexikográfia világát a tanulmányok nemcsak szakszerűen, hanem sokirányúan és élményszerűen is igyekeznek bemutatni. A korábban már megjelent angol és német nyelvű tanulmányok immár magyar nyelvű megjelentetése sok szakmabeli vagy szakmaközei számára segítséget nyújthat a lexikográfiai ismeretek bővítésében. Kutatók, nyelvészek, nyelvtanárok, a szakterületek művelői, az egyetemi hallgatók – és nem csak bölcsészek – egyaránt kézikönyvként használhatják. Az egyik tanulmány szerzője kollégáját megidézve mottóként azt írta tanulmánya elejére, hogy „Tökéletes szótár nincs, csak többé vagy kevésbé használható szótár létezik”. A kötet hozzásegít ahhoz, hogy a számtalan nyelvészeti tanulásra és eredményen túl, illetve ezek segítségével, közelítsünk a tökéletes, de legalábbis a szaklexika világát jól használható módon bemutató szótárak kialakításához, újabb szótári művek megjelenéséhez.

Sturcz Zoltán

Magyar nyelv-tanári segédkönyvek

Budapest: KRE BTK – L'Harmattan Kiadó
2018–2019

A magyar mint idegen nyelv (MID) mint szakterület, mint szakma és mint képzési forma új kiadványsorozattal gazdagodott. A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara (KRE BTK) és a L'Harmattan által kiadott *Magyar nyelv-tanári segédkönyvek* főszerkesztője, Nádor

Orsolya, előszavában a következőképpen jelöli meg a tanári segédkönyvsorozat célját: A KRE – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola együttműködésével – kidolgozott egy kétféle *magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzést*, és ezzel a sorozattal a programban részt vevő hallgatók számára kívántak olyan, könnyen elérhető tananyagokat biztosítani, amelyek tartalmazzák az egyes tantárgyak legfontosabb tudnivalóit – a leíró nyelvtantól a pragmatikán át a nyelvtudás méréséig. Ezt a célt szolgálja a megjelenés formátuma is: a könyvek egyrészt szabadon elérhetők online és letölthetők a KRE BTK honlapjáról (lásd az ismertető végén), másrészt papír alapon is beszerezhetők A/5-ös méretezésű „zsebkönyvekként”. Az említett oktatási célt szolgálja az is, hogy a sorozat mindegyik tagja tartalmaz – az ismeretanyag mellett – az információk megértését ellenőrző, az olvasottak továbbgondolására készítő kérdéseket, feladatokat és/vagy önellenőrző teszteket, valamint rengeteg olyan ötletet, gyakorlatot és tanácsot kínálnak, amelyeket a tanárjelöltek minden bizonnyal hasznosnak találnak.

A 2018-as évben hét kötet látott napvilágot, 2019-ben pedig újabb hét segédkönyvvel bővült a sorozat. A szerkesztő és a kiadó a közeljövőben – és reméljük, a távolabbiban is – tervezi a sorozat folytatását: ahogy az előszóból kiderül, a hallgatói-felhasználói igény jelenleg a nyelvpedagógiai jellegű, illetve a konkrét módszertani anyagok iránt mutatkozik meg leginkább.

A továbbiakban az eddig megjelent köteteket ismertetem áttekintő jelleggel; a bemutatás sorrendje nem a megjelenés dátumát, hanem a szakma logikáját követi.

A MID, illetve a magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzés alapozó ismereteit Nádor Orsolya *Tanított (anya)nyelvünk* című kötete tartalmazza. A szerző többek között tárgyalja a magyar mint idegen nyelv fogalmát és a fogalom körül kialakult tudományos diskurzust, át-

tekinti a MID oktatástörténetét, ismerteti a szakterület külföldi és belföldi intézményrendszerét, infrastruktúráját és főbb módszereit, továbbá bemutatja a MID-del szoros, de nem egyértelműen tisztázott vagy egyöntetűen elfogadott viszonyban álló hungarológia (és magyarságtudomány) fogalmát és intézményrendszerét. A szerző a megcélzott olvasóközönség számára célszerűen szelektálja és súlypontosza szintetizálja az ismereteket; az információk megértését, feldolgozását és elsajátítását nagyban elősegíti a gördülékeny megfogalmazás, az olvasmányos jelleg és nem utolsósorban az értés-, illetve tudásellenőrző teszt.

A magyar nyelvtan különféle aspektusai négy kötet tárgyát képezik. Az első Balogh Judit munkája, címe: *Leíró grammatikai ismeretek*. Noha az alcím a magyar mint idegen nyelv szakos hallgatókat jelöli meg célcsoportként, a kötet szemléletében a magyar közoktatásban alkalmazott iskolai nyelvtan alapját nyújtó hagyományos grammatikához áll közel (ez nem meglepő: a szerző közreműködött például a Keszler Borbála által szerkesztett 2000-es *Magyar grammatika* című könyv írásában is). Ezt a megközelítést igazolhatják a kárpátaljai magyartanárképzés igényei.

A magyar mint idegen nyelvi megközelítés inkább a két funkcionális szemléletű grammatikakötetre jellemző: ezek érvényesítik az idegennyelv-oktatásban elengedhetetlen külső (és összevető) szemléletmódot, és olyan nyelv(tan)elméleti alapot nyújtanak, amelyre támaszkodva szemantikai-funkcionális tantervek készíthetők, kommunikatív szemléletű tananyagok készíthetők, illetve elősegíthető, hogy a MID-tanulók (és a MID-tanárok) ne csak a klasszikus értelemben vett nyelvtani szabályokat ismerjék, hanem azzal is tisztában legyenek, hogy az „elemek” és a „szabályok” hogyan vesznek részt a nyelvi kifejezésben, a nyelvi fogalomalkotásban, a nyelv tényleges, időben és térben folytonosan változó és változatos használatában. Hegedűs Rita kötete (*Élő magyar grammatika*

– a nyelvhasználat rendszerének rövid áttekintése) egyrészt bevezet a funkcionális nyelv(tan)leírás világába, másrészt egy-egy problémás – vagy legalábbis a MID-ben kihívást jelentő – területen mutatja be, hogyan működik ez a fajta nyelvszemlélet a magyar nyelv leírásának esetében (pl. grammatikai esetek és tematikus szerepek, predikátum-típusok, kötőmód, határozottság– határozatlanság stb.). H. Varga Márta kötete (*Segédlet a nyelvi formák és grammatikai funkciók tanulmányozásához*) egy-egy, a MID-ben kiemelten fontos szemantikai tartalom (pl. helyviszonyok, birtoklás, ellentét, kérés, „passzív” jelentés stb.) nyelvi kifejezőeszközeit tárgyalja; a szelekcióban, a magyarázatokban és a példákban a MID-tanítás szempontjai érvényesülnek. Az oktatás- és gyakorlatközeliséget mutatja az is, hogy az „elméletet” minden fejezet esetében hallgatók által készített írásbeli „nyelvtanozós gyakorlatok” követik.

Nyelvtörténeti megközelítésből foglalkozik a nyelvvel – többek között – Oszkó Beatrix *Nyelvtörténet dióhéjban magyar mint idegen nyelv tanároknak* című könyve. A magyar mint idegen nyelv tanára sokszor szembesülhet olyan jellegű kérdésekkel, amelyeknek megválaszolásához nyelvtörténeti ismeretekre van szükség. Ilyen például a nyitótövek kérdése vagy az *é* és az *i* sajátos szerepe a hangrendi illeszkedésben. Ezek mellett a kötetben szó esik a toldalékok eredetéről, a magyar nyelv uráli-finnugor rokonságáról, a nyelvi változás okairól és folyamatairól, a magyar szókészlet összetételéről, a nyelvemlékekről, a magyar helyesírás történetéről, és az olvasó számos hasznos internetes oldalt is megismerhet: pl. *Madártávlatból*, *Uralonet*, *Új Magyar Etimológiai Szótár*.

A lexikával, pontosabban a lexikológiával és a lexikográfiával foglalkozik Fóris Ágota könyve. A *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknak* – a címe ellenére – kevésbé érvényesíti specifikusan a magyar mint idegen nyelvi szemléletet. A kötet inkább általánosabb érvényű lexikológiai és lexikográfiai alapismereteket

nyújt – ti. a szótárkészítés és a szótárhasználat kérdéseivel, valamint a magyar nyelvű és magyar kiadású szótárakkal kapcsolatban.

Három kötet foglalkozik a nyelvhasználat, illetve a nyelv és a társadalom/kultúra összefüggéseivel. Szociolingvisztikai szempontokat érvényesít a Kontra Miklós által összeállított *Tudjuk a nyelvtant, mégsem tudunk semmit: Olvasmányok nyelv, társadalom és kultúra összefüggéséről* című kötet. A könyvben neves szerzők (pl. Kontra Miklós, Lanstyák István, Papp Ferenc, Sándor Klára, Szilágyi N. Sándor stb.) tollából született olvasmányok kaptak helyet. Az írások változatos témákat érintenek a nyelvi szocializációtól a nyelvi hátrányig, a nyelv műveléstől a nyelvi jogokig, a chicagói magyaroktól a moldvai csángókig, a nemverbális kommunikációtól a nyelvi nevelésig. A MID szempontjából különösen fontos az egyes nyelvi megformálási módok szociokulturális beágyazottsága, társas-nyelvhasználati értéke, kulturális terheltsége, interpretációja, konnotációja, hiszen a nyelvtanulónak nemcsak a „nyelvet” kell megtanulnia, hanem azt a szokásrendszert és kulturális kódrendszert is meg kell ismernie, amelyben az egyes nyelvi formákhoz különféle értékek, értelmezések társulnak.

Szintén társadalmi-kulturális, ugyanakkor kognitív beágyazottságában közelít a (magyar) nyelvhez és nyelvi tevékenységhez Csontos Nóra és Dér Csilla Ilona kötete (*Pragmatika a magyar mint idegen nyelv oktatásában*). A szerzők egyrészt ismertetik a pragmatikának a nyelvtanítás szempontjából legfontosabb fogalmait és elméleteit – pl. a beszélt és az írott nyelv különbségei, a beszédaktus-elmélet, Grice társalgási maximái és implikátúraelmélete, az udvariassági maximák és az arc(ulat)teória, másrészt összefoglalják a magyar udvariasság- és beszédaktus-kutatások legfőbb eredményeit (lásd pl. Bándli Judit, Maróti Orsolya, Szili Katalin munkái). Mindez rendkívül értékes és hasznos a MID-tanítás számára – különö-

sen a pragmatikai kompetencia fejlesztésének szempontjából.

Nyelv és kultúra összefüggéseit a(z inter)kulturális kompetencia fejlesztésének lehetőségei felől közelíti meg Holló Dorottya *Kultúra és interkulturalitás a nyelvórán* című kötet. A könyv többek között tárgyalja a kultúra fogalmát, az interkulturális kompetencia, az interkulturális készségek és attitűdök mibenlétét, a kulturális tudás elemeit, aspektusait, taglalja a (magyar) nyelv és kultúra integrált oktatásának lehetőségeit, és számos lehetőséget mutat meg arra vonatkozóan, hogy a(z inter)kulturális szemlélet miképpen építhető be a tanórába – nemcsak azzal a szándékkal, hogy növeljük a tanulók motivációját, hanem azért is, hogy fejlődhessen a diákok (szocio)kulturális és interkulturális kompetenciája.

A módszertani jellegű kötetekhez a Nádor Orsolya szerkesztette *Régebbi és újabb nyelvoktatási módszerek* című könyv nyújt bevezetést. A kötetben szereplő írások (amelyek a szerkesztőn kívül többek között Bárdos Jenőtől, Medgyes Pétertől és Lux Gyulától származnak) áttekintést nyújtanak az idegennyelv-oktatás módszereiről, és részletesen kitérnek azokra a megközelítésekre, módszertani elvekre és eljárásokra, amelyek hangsúlyosan voltak vagy vannak jelen a magyar mint idegen nyelv tanításában a 18. századtól napjainkig.

A kiejtés fejlesztésével foglalkozik *A magyar kiejtés tanításának elmélete és gyakorlata* című kötet, melynek szerzői Gyöngyösi Lívia, Kampó Ildikó és M. Pintér Tibor. A kötet gyakorlati útmutatást és rengeteg színes ötletet kínál a magyar standard kiejtés elsajátításához és fejlesztéséhez a hangok szintjén. További előnye, hogy tárgyalja a hallás, a beszéd és az írás összefüggéseit, de sajnos csak a beszédhangokkal foglalkozik, nem esik szó olyan mondatszintű jelenségekről, mint a beszédritmika, a szünettartás, az intonáció vagy például a hangsúlyviszonyok a mondatban.

A tanítás hatékonyságának növelését, a nyelvórák színesítését, a tanulói motiváció fokozását, fenntartását célozza többek között Kovács Tünde *Nyelvi játékok* című segédkönyve. A kötet számtalan módszertani eszközzel, ötlettel, gyakorlattal szolgál a nyelvtanároknak, hogy – a kommunikatív nyelvoktatásból is ismerős, tágra értelmezett – „nyelvi játék” eljárással elősegítsék a tananyag többszornás megközelítését. A gyakorlatok széles palettán mozognak: egyesek a lexika bevésésére, mások a grammatika gyakoroltatására, megint mások a készségfejlesztésre (beszéd, írás, hallott- és olvasottszöveg-értés) irányulnak, találhatók vizuális, auditív és kinezetikus típusú tanulásra alapozó gyakorlatok, és különböző játékos tanulási „eszközöket” is megismerhetünk (mozgásos játékok, társasjátékok, kártyajátékok, infokommunikációs alkalmazások stb.). A szerző hangsúlyozza, hogy a tanárnak képesnek kell lennie a különféle játékok tudatos kiválasztására és alkalmazására, adaptálására az aktuális igényeknek (fejlesztési cél, csoport stb.) megfelelően – ezt a célt talán jobban elősegítette volna, ha a gyakorlatok úgy vannak elrendezve vagy indexálva, hogy az segítséget jelentsen a tájékozódásban, válogatásban.

A módszertani jellegű kötetek eddigi sorának utolsó darabja Schmidt Ildikó *A magyar írás és olvasás tanítása – az alfabetizálás folyamata* című kötet. Ez a könyv különösen azok miatt a tanulók miatt fontos, akik nem ismerik a magyar írásrendszert, illetve nem tudnak írni-olvasni (lásd pl. analfabéta felnőtt nyelvtanulók, valamint kisgyerekek). A kötet összefoglalja az olvasás és az írás pszicholingvisztikai jellemzőit és folyamatait, és bemutatja az alfabetizálás folyamatát a vonatkozó fejlesztési feladatokkal és lehetőségekkel együtt. Egyrészt tehát elméleti megalapozást nyújt, másrészt módszertani háttérrel biztosít az olvasás- és írástanításhoz, illetve a kialakítandó készségek fejlesztéséhez. A kisgyermekes MID-tanításával foglalkozó köteteknek ez az írás egy ígéretes

első darabja lehet; örvendetes lenne, ha a gyermekek tanítására vonatkozóan további módszertani munkák is születnének.

A tizennegyedik kötet témája a nyelvtudás mérése és értékelése. M. Pintér Tibor és Wéber Katalin munkája, melynek címe *Mérés és értékelés: magyar mint idegen nyelv*, egyrészt általános képet nyújt a nyelvtudás és a nyelvtudásmérés korszerű fogalmáról, a mai magyarországi nyelvvizsgáztatás jogi háttéréről és a főbb nyelvi vizsgákról, másrészt bemutatja – a Közös európai referenciakeret alapján – a nyelvtudásnak a nyelvvizsgán mért készségeit és szintjeit. A célközönség szempontjából külön érdekesség, hogy a kötet részletesen tárgyalja az ECL nyelvvizsgát, amelyen belül magyar mint idegen nyelvből is lehet vizsgázni. A MID-tanároknak ez nemcsak abban a tekintetben jelenthet támogatást, hogy segíti a vizsgára való felkészítést, hanem abban is, hogy jó gyakorlatot biztosít saját tesztheik elkészítéséhez, értékeléséhez és továbbfejlesztéséhez. Szintén nagyon fontos volna a MID-tanárok számára, hogy arra vonatkozóan is ismeretekre, készségekre tegyenek szert, hogy miként érdemes diagnosztikus tesztek összeállítását, vagy például, hogy milyen formában valósítható meg a folyamatértékelés.

A *Magyar nyelv-tanári segédkönyvek* sorozat összességében széles körből nyújt szakmai ismereteket gyakorlatias és praktikus formában – nemcsak a KRE BTK *magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus továbbképzés* programjában részt vevő hallgatók számára, hanem – mivel nyílt hozzáférésű – tulajdonképpen bárki számára,

aki érdeklődik a magyar mint idegen nyelv tanítása iránt. Ugyanakkor a sorozat véleményem szerint egy magasabb szintű célt is szolgál. Amellett tesz ugyanis tanúbizonyosságot, amit a szakma időről időre ismételten bizonygatni kényszerül: hogy a magyar mint idegen nyelv (és/vagy mint környezetnyelv, illetve és/vagy mint származásnyelv) külön szakterület, önálló szakma. Hatékony, sikeres műveléséhez sajátos ismeretekre, szemléletre és tananyagokra, illetve sajátos tudással, megközelítéssel és attitűddel rendelkező szakemberekre van szükség. Ahogy előszavában a sorozatszerkesztő Nádor Orsolya is rámutat: a MID tanítása csak akkor lehet sikeres – sőt: csak akkor maradhat fenn –, ha megmarad a magas színvonalú MID-tanárképzés. Ez a szakma felelőssége. Úgy vélem, a sorozat elsődleges célja ebben ragadható meg: korszerű formában, a jelen kihívásainak megfelelően összegyűjteni és hozzáférhetővé tenni a szakma egyedi specifikumait. Egyrészt azért, hogy egyértelműen látsszék, mitől tekintendő önálló szakmának a MID-tanítás, másrészt pedig azért, hogy az ilyen jellegű képzésben részt vevő hallgatók gyakorlati segítséget kapjanak ismereteik, tudásuk rendszerezéséhez.

A sorozat papíralapon megvásárolható a Károli Könyvműhelyben, emellett elektronikus formában is elérhető: <http://www.kre.hu/nyelveszet/index.php/hungarologiai-kutato-csoport/magyar nyelv-tanari-segedkoenyvek>

Dóla Mónika